

////////////////////// KRÓNIKA //////////////////////////////////////

A kilencven éves Csete László köszöntése

TENK ANTAL

Amilyen lelkesen elvállaltam, hogy a népes számú tisztelője, barátja, tanítványa nevében laudatiót írok Csete Lászlónak 90. születésnapja alkalmából, annyira elbizonytalanodtam, amikor rádöbbsentem, hogy milyen nehéz feladatra vállalkoztam. Az sem nyugtatott meg, hogy a szerkesztők szabad kezet adtak a méltatás terjedelme tekintetében, mert aki ismeri az ünnepelelt életpályáját, az könnyen belátja, hogy annak méltó bemutatásához egy vaskos kötet is kevés lenne. Mindenekelőtt azt kellett eldöntennem, hogy mi legyen az a „rendező elv”, ami alapján röviden be tudom mutatni hetven aktív, alkotással eltöltött év eseményeit.

Szerencsére eszembe jutott, hogy a Gazdálkodás alapításának 50 éves jubileuma alkalmából kiadott Évkönyvben – amit Csete Lászlóval közösen szerkesztettünk – megjelent Pályatükröm és a Gazdálkodás című írásának mottójául egy Batsányitól származó idézetet választott: „*A tudomány szép mesterség, józan és szelíd emberség.*” Azt remélem, hogy írásom hátralevő részében igazolni tudom azt a meggyőződésemet, hogy részéről tudatos volt ennek az idézetnek a választása, mert ez volt egész munkásságának vezérfonala, ha úgy tetszik, az ars poeticája.

Csete László a gazdasági világválság kezdetén, 1929-ben született Szigetváron. Az

ottani felső kereskedelmi elvégzése után, 1947-ben iratkozott be a budapesti Magyar Agrártudományi Egyetemre, de diplomáját 1951-ben már a Gödöllői Egyetemen vehette át. Sorsának akkori alakulásáról így vall: „Sorsom alakulásában sok minden szerepet játszott: az akkori nagy hidegek, amiket tetézett a világháborút még ki sem hevert rokonság, a világháborúban tönkrement és Budapestre menekült család gondja-baja.

Bizonyára ez – mármint a városi-falusi szegénység –, valamint a közvetlen ismeretségemben lévő két kiváló agrárszakember, továbbá a természet szerete – amit a cserkészkedés csak elmélyített –, a népi írók olvasása mind közrejátszott abban, hogy az akkor alakult Magyar Agrártudományi Egyetemet választottam 1947-ben.”

Az egyetemi tanulmányok befejezése után öt esztendőben alma matere Üzemtani Tanszékén volt gyakornok, egyetemi tanársegéd, majd adjunktus. Közben 1953-ban a Tudományos Minősítő Bizottságnál (TMB) külföldi ösztöndíjat nyert, amit Moszkvában, a Timirjavez Mezőgazdasági Akadémián töltött el és lett a közgazdaságtudomány kandidátusa. Többször mesélt arról, hogy Moszkvában együtt volt Förgeteg Sándorral és Varga Jánossal, és hogy az orosz nyelvet az ottani Bolsoj Színház egy idős színésze segítette nekik elsajátítani.

Életének egy újabb – további pályáját meghatározó – fordulata 1956 decemberében következett el, amikor Erdei Ferenc meghívta az akkor alakuló intézetébe. Erről így vall egyik írásában: „Hivatásos kutatói pályám 1957 elején kezdődött az éppen akkor szerveződő Erdei Ferenc intézetében, a későbbi Agrárgazdasági Kutató Intézetben. (...) Az Agrárgazdasági Kutató Intézetben tudományos munkatárs, osztályvezető, igazgatóhelyettes, igazgató voltam. Részt vettem a Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztérium Statisztikai és Gazdaságelemző Központja megszervezésében. Egy évtizedig vezettem igazgatóként, főigazgató-helyettesként a Gazdaságelemző Igazgatóságot. Visszatérve az AKI-ba, majd onnan kiválva az AGRO-21 Kutatói Programiroda vezetőjeként tevékenykedtem.”

Amikor Erdei Ferenc kezdeményezésére 1957-ben létrejött a Gazdálkodás című agrárökonómiai folyóirat, Csete Lászlót ott találjuk az alapítók és a lap áprilisban megjelenő első számának szerzői között. Ahogy a későbbi írásaiban, úgy ebben a cikkében is vezérfonalként húzódik végig a hatékonyság mint generáló elem: a ráfordítás:föld:hozam arányok, kölcsönhatások és összefüggések vizsgálata, s ezzel kapcsolatos hatékonysági szemléletmód, problémakezelés. Nem kis merészség kellett ahhoz, amikor 1956-ban Moszkvában a kandidátusi disszertációjában elemzésekkel azt bizonyította, hogy a kolhoztulajdonban üzemeltetett traktorparkok hatékonyabbak, mint az állami gépállomásokon levők. De később is, a gazdasági értékelés fontosságáról, módszereiről, a ráfordítások átlagos és pótlólagos hatékonyságáról a Gazdálkodásban kezdeményezett írása „... ideges, elutasító reakciókat váltott ki, miközben a specializációs, termelési irányok-típusok, belterjességi, illetve termelési tényezők több változós vizsgálatait ezt igazolták. Az Erdei Ferenc – Csete László – Márton János szerzőségében, több nyelvre lefordított

belterjességi könyvünk kapott hidegetmeleget, elismerést és elmarasztalást, de akkor még a '60-as évek elején jártunk.”

Az egyre magasabb és felelősségteljesebb beosztásai mellett maradt ideje és energiája az egyre újabb kutatási témákban való részvételre és az azokból származó új eredmények publikálására könyv, illetve szakcikk formájában. Könyveinek – szám szerint huszonötnek – egy részét társszerzőkkel – Erdei Ferencsel, Márton Jánossal, Láng Istvánnal, Glatz Ferencsel, Harnos Zsolttal stb. – írta. Szakcikkeinek nagyobbik hányada a Gazdálkodásban jelent meg, aminek 1976–2011 között felelős szerkesztője volt.

Csete László igazi „csapatjátékos” volt, aki nemcsak kiváló szervezőképessége, hanem rendkívüli szintetizáló vénája által hasznos tagja egy-egy projektnek. Ebben igen jó partnerre talált Erdei Ferencben, akiről így ír: „Erdei Ferenc nagyszerű képességekkel megáldott, rendkívül megnyerő ember és kitűnő főnök volt, aki elvárta és bírta a kritikát, példamutató munkabírással és igényességgel fáklyaként világított a fiatalok előtt, s ami nekem megnyerő volt, hogy sok mindenben bátorított, sőt szabad kezet adott a különféle kezdeményezéseimben, ügyek intézésében.” Arra ma is büszke, hogy Erdei tanította meg a halászlé „szak-szerű” főzésére.

Mint a Gazdálkodás felelős szerkesztője, közel négy évtizeden át szervezte, irányította a lap munkáját, nagy odaadással és türelemmel. Eközben sok fiatal, kezdő szerző írásával kellett foglalkoznia, akiknek a többsége – köztük jómagam is – abban a tudatban küldte be közlésre az első „zsengéjét”, hogy az minden vitán felül az évszázad írása. Ilyenkor volt szükség arra a tapintatos, mégis szakmailag megfellebbezhetetlenül megfogalmazott bírálatra, amivel segíteni akarta a cikkek tartalmi és formai tökéletesítését. Csete László művésze volt ennek a nem könnyű feladatnak. Itt kell kitérnem arra a munkájára, amivel a PhD-hallgatók publikációs kötelezettségének

teljesítését segítette. Az agrárökonómiai tudományterületen különösen nehéz olyan folyóiratban publikálni, melyet a doktori iskolákban tudományos szempontból elfogadhatónak tartanak. A Gazdálkodás ezek közé tartozik. Ezért már 2005-ben közösen kitaláltuk, hogy a mosonmagyaróvári Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Agrárökonómiai Intézete és a Gazdálkodás Szerkesztőbizottsága Mosonmagyaróváron megrendezi a „Gazdálkodásban publikált PhD-hallgatók és doktorok I. Országos Konferenciáját”. A nagy sikerre való tekintettel ezt még két alkalommal (2009, 2013) megismételtük. Mindegyik konferencia teljes anyaga megjelenhetett a Gazdálkodás egy-egy különkiadásában, amiben Csete Lászlónak elvülhetetlen érdemei vannak. Ezeket a különkiadásokat, illetve a bennük megjelenő anyagok bírálatát is felhasználta az ifjú tudóspalánták nevelésére, felhívva a figyelmüket arra, hogy „... mitől tudományos valamilyen tevékenység? Mindenekelőtt attól, hogy a tevékenység eredménye újdonságként megjelenő, ismereteket gazdagító, tudást bővítő, alkotó jellegű és tudományos módszereket alkalmazó. (...) Nagy dolog, ha a kutató, különösen az agrárgazdaságtanban, üzemtanban, üzemszervezésben eljut a tudományos általánosításhoz. Ezt a gondolatot mindenekelőtt a kezdő, szárnyaikat bontogató tudósjelöltekkel (pl. PhD-tanulóyaikat folytatókkal) kellene megismertetni, mert jövőbeni tevékenységük, pályájuk szempontjából – később – meghatározó lehet.”

Minden alkalmat és lehetőséget megragadott arra, hogy a különböző tevékenységeivel – kutatás, folyóirat-szerkesztés, publikálás – a jövőt szolgálja. Talán ezért is történt úgy, hogy a számtalan elfoglaltsága mellett egy percig sem hagyott fel a tanári tevékenységgel. Ehhez jó lehetőséget kapott az agrár-felsőoktatási intézményektől, ahol szívesen vették ebbéli szolgálatait. Alighogy megvált a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Üzemtani Tanszékétől, egy évvel

később már a Keszthelyi Agrártudományi Főiskola Üzemtani Tanszékén lett címzetes egyetemi docens, majd 1972-től címzetes egyetemi tanár. Keszthelyen személyes jó kapcsolat alakult ki Kulin Sándorral, majd Buzás Gyulával, akik rendszeresen hívták előadások tartására a graduális, a posztgraduális és a tudományos utánpótlás képzéséhez, illetve különböző továbbképzésekhez. Eközben rendszeres előadója volt Budapesten a MÉM Vezető- és Továbbképző Intézetének, ahol a gyakorlati szakemberek előtt fejthette ki nézeteit a mezőgazdaság időszerű kérdéseiről.

Időben későbbi a gyöngyösi intézménnyel – a későbbi Károly Róbert Főiskolával – ápolt szakmai (köztük előadói) kapcsolata, amiben az elején Szemes Lajosnak, később Magda Sándornak volt meghatározó szerepe. Erről az időszakról így emlékezik meg: „A Károly Róbert Főiskola, illetve gyöngyösi jogelődjei, valamint a Gazdálkodás kapcsolata mindig szoros volt, amiben Magda Sándor meghatározó szerepet játszott. (...) Amikor a Gazdálkodás, önhibáján kívül, nehéz anyagi körülmények közé került, akkor a Kompolti Intézet igazgatója, Fehér Alajos sietett segíteni, majd Magda Sándor teremtett konszolidált anyagi körülményeket. A főiskolával való személyes kapcsolatom – a Gazdálkodás mellett – tan- és szakkönyvek, tanulmányok lektorálásában, vizsgáztatásában stb. is nyomon követhető.”

A Debreceni Agrártudományi Egyetem Üzemtani Tanszékével ápolt jó kapcsolatainak egyik fő „terméke” az 1974-ben kiadott „Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana” című, Gönczi Ivánnal, Kádár Bélával és Vadász Lászlóval közösen írt tankönyvük, amelyben 618 oldalon mutatják be a vállalati magatartással kapcsolatos – akkor úttörőnek számító – „tantételeiket”.

Tudatosan hagytam a végére a mosonmagyaróvári Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar – és annak jogelőd intézményei – Üzemtani Tanszékével ápolt, közel fél évszázados kapcsolatát,

amely még 1975-ben, Enese Lászlónak Magyaróvárra kerülésével kezdődött. (Nem így az óvári kapcsolatai, melyek még ennél is sokkal régebbiek, miután az egyetem elvégzése után, 1951-ben egy hónapos gyakorlaton volt a Mosonmagyaróváron működő Észak-dunántúli Mezőgazdasági Kísérleti Intézetben, amiről máig szép emlékei vannak.) Csete László és Enese László szakmai kapcsolatai még az Erdei-féle kutatóintézet – a későbbi Agrárgazdasági Kutató Intézet – indulásáig, illetve a Gazdálkodás című folyóirat 1957 áprilisában történt alapításáig nyúlnak vissza. Kettejük barátsága igazán példaként állhat mindenki előtt.

Az óvári kapcsolatairól így vall a már többször hivatkozott írásában: „Igen sok szállal kapcsolódtam Mosonmagyaróvárhoz, amiben szerepet játszott a valamikori Villax intézetben eltöltött idő, az óvári táj kutatás irányítása, a személyes kapcsolatok Varga Jánossal, Enese Lászlóval, főképpen Tenk Antallal, kollégáival és másokkal – mind a mai napig. Az itteni előadások, kurzusok, tanfolyamok anyagai

egyrészt ráépültek azokra a kutatásokra, amelyekben részt vettem. Munkám elismeréseként a Pannon Egyetem Karaitól – óvári kezdeményezésre – 1999-ben Doctor honoris causa megtisztelő címet kaptam.” Csete Lászlónak ez a tömör véleménye távolról sem adja vissza azt a gazdag együttműködést, amely 1975 óta a mai napig tart. Az előadásai, amelyek az éppen aktuális kutatói eredményeire épültek a hatékonyság, a fenntarthatóság, az agrárgazdaság jövőképe, a minőség, a klímaváltozás stb. témaköréről, nagyon fontosak voltak a hallgatók szemléletformálásában. Örömmel jött, amikor a végzősök záróvizsgájára hívtuk. Gyakran hangoztatta: „ott tudom lemérni, hogy az öt év alatt milyen munkát végeztünk közösen”. Jómagam büszke vagyok arra, hogy éveken át olyan záróvizsga-bizottság elnöke lehettem, melyben Csete László mellett három volt miniszter – Dimény Imre, Nagy Frigyes és Romány Pál – bizottsági tagként szerepelt. Így is neveztük ezt a bizottságot: „a háromminiszteres záróvizsga-bizottság”.

**A „háromminiszteres záróvizsga-bizottság” (2005)
(Balról jobbra: Csete László, Dimény Imre, Tenk Antal, Nagy Frigyes, Romány Pál)**

De aktív szerepet vállalt a PhD-képzésben az elkészült disszertációk bírálatával, a szigorlati és védési bizottságokban vállalt szerepével, a publikációs tevékenység segítségével. E munkája elismeréseként 2005-ben megkapta az „Óvár Emlékérem” aranyfokozatát.

Az igen szerteágazó tevékenységének egyik fontos területe volt hosszú éveken át, amit aspiránsvezetőként végzett. Erről így ír: „Az oktató-kutató munkámhoz szervesen kötődik aspiráns vezetői tevékenységem is. Szerencsés voltam abban, hogy kiváló szakemberekkel kerültem így kapcsolatba, mint például Romány Pállal, aki a hegydombvidék életnívójának problematikáját fejtette meg, vagy a későbbi állami díjas pápai igazgatóval, Csepregi Istvánnal, aki vizsgálati eredményeit a helyszínen meg is valósította. A módszertanban ezermester Mészáros Sándorral, a páratlan absztrakciós készséggel megáldott gödöllői professzorral, Szűcs Istvánnal vagy Tenk Antallal, aki az ágazati kapcsolatok üzemi szintű alkalmazásával tört utat a tudományban. De hat egyiptomi és három vietnámi aspiráns is szerepel a végzettek között.”

Végül szólni kell arról a törekvéséről, ami arról szól, hogy a vele valamilyen módon kapcsolatba kerülő embereket – a legnagyobb tapintattal – mindig megpróbálta a szép stílusra nevelni. Ezzel kapcsolatban így ír: „Na és az sem baj, ha valaki szépen fogalmaz, ír magyarul, mert bizony igen rosszak az utóbbi években szerzett tapasztalataim (A fogalmazás, az írás is gyakorolható, megtanulható!).” Több alkalommal kifejtette: a stílus maga az ember.

* * * * *

Csete László életművét egy ilyen rövid méltatás keretében lehetetlen még vázlatosan is bemutatni. Ezzel már az elején tisztában voltam, ennek ellenére megpróbáltam az általam legfontosabbnak gondolt momentumokat felvillantani. Csak remélni tudom, hogy ez részben sikerült.

Kedves Főszerkesztő Professor Úr! Engedd meg, hogy a Gazdálkodás népes családja, barátai, tanítványai és tisztelői nevében hálás szívvel megköszönjem mindazt, amit értünk, az agrárökonómia tudományáért, a mezőgazdaságért, az egész országért tettél. Adja a Mindenható, hogy még sokáig közöttünk lehessél és folytathasd áldásos tevékenységedet, mindannyiunk öröme és hasznára.

Biztosan sokan megrónak majd ezért, de nem tudom megállni, hogy néhány szóban „személyesen” is ne mondjak köszönetet. Mindenekelőtt azt köszönöm meg, hogy barátoddá fogadtál. Köszönöm a szakmai támogatást, amit aspiránsvezetőként kaptam. Hálás vagyok, amiért az első kérésre – gyakran kérés nélkül is – segítségemre voltál, például amikor az ágazati kapcsolatokról írt könyvem „beajánlottad” a Mezőgazdasági Kiadónak vagy legutóbb, amikor lektori véleményeddel segítetted a kétkötetes intézménytörténeti könyvem a megjelenésben. PhD-hallgatóim nevében is köszönöm, hogy segítségeddel 21-en szerezték meg a doktori fokozatot. Hálás vagyok Neked azért is, hogy 2000–2011 között együtt dolgozhattunk a Gazdálkodás Szerkesztőbizottságában. Nagyon sokat tanultam Tőled emberségben, kitartásban és stílusban egyaránt. Mindent hálásan köszönök!

Ezúton is kívánunk Neked nagyon boldog születésnapot!

Tisztelt Olvasók!

Lapzárta után érkezett a szomorú hír, hogy Csete László professzor úr, folyóiratunk tiszteletbeli főszerkesztője 90. születésnapját követően néhány héttel, 2019. november 21-én elhunyt. A szerkesztőbizottság a születésnapjára készült méltató írással búcsúzik Csete László főszerkesztő úrtól.